

Професійне виховання учнів професійної школи

Dr Сліпчишин Лідія Василівна – НАПН – Львів (України)

Ur. w 1953 r. we Lwowie (Ukraina). W 1975 r. ukończyła studia na Wydziale Mechaniki i Technologii Politechnicy Lwowskiej. W l. 1975-1978 pracowała na stanowisku młodszego naukowego współpracownika w Instytucie Fizyki i Mechaniki Akademii Nauk Ukrainy, 1999-2007 pracowała jako nauczyciel dyscyplin ogólnotechnicznych we Lwowskiej wyższej szkole zawodowej 63. Od 2008 r. do dziś pracuje we Lwowskim naukowo- praktycznym centrum zawodowej edukacji Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, od 2011 r. na stanowisku starszego naukowego współpracownika działu urzędzenia w Systemie Kształcenia Zawodowego. W r. 2006 doktorat z pedagogiki na Instytucie Kształcenia Zawodowego ANP Ukrainy (Kijów). W r. 2011 przyznano rangę starszego naukowego współpracownika. Zainteresowania: problematyka pedagogiki zawodowej, integracja w szkoleniu specjalistów, twórczość uczniów (praca techniczna i artystyczna), technologie nauczania, zawodowe wychowanie. Autor ok. 100 publikacji i artykułów z zakresu pedagogiki.

Для періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття характерними є існування двох процесів: з одного боку, відбуваються стрімкі зміни в технологіях, коли “наукові революції вивільняють могутні сили”¹, здатні призвести до утворення планетарної цивілізації, а, з другого боку, з’являється все більша кількість людей, що губляться в натовпі, наповнені нереальними мріями і хибними надіями на когось, на щось, але не на себе. Якщо важко знайти себе в такій ситуації людині середнього віку, яка вже має за плечима життєвий і професійний досвід, що вже говорити про молодь, у якої все мало би бути попереду. Хоча молодь є інтелектуальним і професійним ресурсом держави, на практиці вона потрапила у зону ризику поряд з людьми, які залишились без праці у передпенсійному віці. Ця ситуація призводить до появи стресових станів, основою яких є невпевненість у майбутньому. Щоб уникнути таких ситуацій, перш за все необхідно мотивувати молодих

людей застосовувати у житті творчий підхід і розвивати власну творчість. З цією метою важливо включити їх у професійно орієнтовану діяльність, одночасно прищепляючи думку про власну відповідальність за її результати і життя взагалі. Виконання цього завдання вимагає від педагогів навчальних закладів застосування таких форм професійного виховання, в яких інтегруються цілі особистісного, професійного і суспільного характеру, таких методів, які дозволяють сформувати особистісну готовність творчо опанувати зміст професійної діяльності упродовж усього життя. Іншим аспектом входження людини у професійну діяльність є активізація власних можливостей через підвищення самостійності, розвиток вольової сфери і самовиховання.

Професійне виховання майбутнього фахівця розглядають, як цілеспрямований, спеціально організований процес трансформації його ролі від учня до власного професійного

¹ Мічіо Кайку. Візії: як наука змінить ХХІ сторіччя / Мічіо Кайку; пер. з англ. А. Кам’янець. - Львів: Літопис, 2004. - С.38.

еталону у всій його багатоаспектності. Охоплюючи сфери професійного навчання, життя і побуту учня, професійне виховання включає також і різноманітну діяльність самих учнів, які оволодівають професією і засвоюють відповідні норми й правила поведінки². Одним з аспектів професійного виховання є підготовка учнів до активної творчої трудової діяльності.

Різні аспекти проблеми особистісного становлення і творчості фахівця розроблялись у працях багатьох дослідників пострадянського простору, зокрема: фундаментальні проблеми суб'єкта (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, Д. Узнадзе, В. Шадріков), сучасні теорії та концепції розвитку особистості (Г. Костюк, О. Лєонтєв, В. Рибалка, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський), формування особистості в колективі (А. Макаренко, С. Соловейчик, Л. Уманський), виховна робота та її організація в навчальних закладах (І. Бєх, О. Дубасєнюк, В. Жук, Т. Куриленко, К. Огієнко, Т. Суцєнко, К. Ушинський). Заслужують на увагу підходи до виховання польських учених і практиків (Р. Герліх, А. Гуральські, Я. Лащик, М. Лобозкі, Б. Сліверські, М. Тарашкевіч-Котоньска та ін.), адже соціальний інститут виховання у Польщі завжди займав сильні позиції незалежно від того, якого напрямку виховання стосувались виховні впливи: національного, релігійного, професійного, економічного тощо. Це пояснюється тим, що є певні відмінності виховного простору в Польщі, з одного боку, та в Україні, Росії і Білорусії, з іншого. Ці країни відрізняються національними, релігійними, соціально-економічними тощо умовами, які накладають значний відбиток на зміст виховання і, очевидно, його результативність.

Вже протягом останньої чверті ХХ століття зросла зацікавленість педагогів професійної школи, працівників різних сфер зайнятості проблемами підготовки творчо активного фахівця та раціональної організації його праці. Вони набули актуальності у зв'язку з тим, що в соціумі почала прокидатися могутня сила спротиву антигуманному розумінню людини в ролі "гвинтика" державної машини. Практика стала тим стимулом, що поставив перед педагогічною і психологічною науками проблему пошуку методів, що дозволять пояснити ті явища і феномени, які в ній виникли і є значущими для неї. Зокрема йдеться про те, що: "Людина об'єктивно виступає (і, отже, вивчається) в системі нескінченно різноманітних суперечливих якостей. Найважливіша з них – бути суб'єктом, тобто творцем своєї історії, вершителем власного життєвого шляху: ініціювати та здійснювати одвічно практичну діяльність, спілкування, поведінку, пізнання, споглядання та інші види специфічної людської активності – творчої, моральної, вільної"³. Для цього необхідно зрозуміти сенс діяльності та її суспільне призначення, адже виконуючи її, людина звертається до внутрішнього чуття та досвіду, які, ймовірно, й показують внутрішній зміст і значення реального життя. У цьому аспекті в діяльності важливою є орієнтація на розкриття самосвідомості суб'єкта, оскільки її процес сприяє його вдосконаленню.

У реальному житті особистість займається різними видами діяльності, за успіхами в яких оцінюється її схильності, здібності, таланти. Але насправді, як вважає більшість науковців, важливішим моментом є те, що ці діяльності можуть бути організовані на різних рівнях, а особистість здатна керувати цим процесом. У цьому разі, особис-

² Професійне виховання // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред.. В.Г.Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - С.729-730.

³ Психологическая наука в России XX столетия: проблемы теории и истории / под ред. А.В. Брушлинского. - М.м: Изд-во "Институт психологии РАН", 1997. - С.3.

тість розглядають, як “регулятор системи всіх рівнів своєї, в тому числі, й природної організації”⁴. Розглядаючи людину як особистість, необхідно виходити з того, що передумовою і результатом взаємодії людини з життям є її здібність вирішувати життєві суперечності, проблеми, задачі, не тільки не залежати від життя, але й визначати його. Ця здібність реалізується вищими психологічними механізмами – свідомістю, активністю і здібністю до організації власного життя, які мають постійно розвиватися. З цих позицій необхідно керувати розвитком особистості, спочатку в сім’ї, далі засобами педагогічного проектування в системі навчального закладу, а в подальшому все залежить від сформованої готовності людини до самостійності й відповідальності в житті.

У контексті концепції особистості як суб’єкта життєвого шляху (К. Абульханова-Славська) набуває важливості стан активності людини, залежно від якого відрізняються вибрані нею підходи до організації власного життєвого шляху. У структуру життєвого шляху було включено позицію, життєву лінію, перспективу і життєві задачі, а в загальному, залежно від рівнів і співвідношень між вибраними компонентами, життєвий шлях відображає особистісну організацію часу людини. Остання включає усвідомлення, переживання і практичну регуляцію часу. Оскільки для різних людей характерні певні особливості власної організації життя, вони й лягли в основу типології особистісної організації часу, а саме поділ на активно-продлонгований, пасивно-продлонгований, активно-ситуативний і пасивно-ситуативний типи, що визначаються різним функціональним співвідношенням її компонентів. Активність розглядається як життєва здібність утримати себе в якості суб’єкта власного

життя, а не його виконавця, основним механізмом якої є саморегуляція. Вона інтегрує домагання, досягнення і саморегуляцію, де остання виступає як операційно-виконавчий механізм між домаганнями і досягненнями⁵. Положення цієї концепції цінні тим, що вони акцентують увагу на тому, що важливо не тільки виявляти соціально затребувані можливості людини, а більшою мірою спрямовувати зусилля психологів і педагогів на виявлення реальних можливостей учнів і організації роботи з їх розвитку. У контексті професійного виховання ці положення мають враховуватись в організації роботи з професійної орієнтації, при формуванні професійно важливих якостей, різних аспектів професійної майстерності. Особлива увага має звертатись на важливість розвитку механізму саморегуляції, оскільки достатньо високий рівень його розвитку може зупинити людину від необдуманих учинків у разі, коли не реалізуються її домагання.

Проблема загубленості особистості взагалі в житті чи професійному зокрема виникла ще й тому, що з точки зору успішності життя особистість повинна зрозуміти власні функціональні можливості, пов’язані з тими механізмами, які забезпечують його ефективність (емоції, воля, мотиви, цінності тощо). На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічних наук стосовно здібностей особистості звертається увага на те, як їх використовує сама людина, як реалізує їх через систему відношень зі світом, які при цьому застосовує стратегії і тактики. У контексті професійної діяльності важливим є вибір особистістю стратегії власного професійного шляху: йти шляхом експлуатації здібностей в творчій професійній діяльності, коли в основі мотивації лежить прагнення успіху, або обрати важкий шлях профе-

⁴ Там само, С.311.

⁵ Психологическая наука в России XX столетия: проблемы теории и истории: [коллективная монография] / под ред. А.В. Брушлинского. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 1997. - С.335–338.

сійного самовдосконалення, долання якого завершується відчуттям свободи від примх професійних успіхів. Закликаючи особистість бути активною в діяльності, можна тим самим спонукати її до спрямованості на суспільно-корисний результат, не беручи до уваги наскільки ця діяльність прийнятна для неї. Як наслідок, з'явилась небезпека пасивного ставлення людини до праці при загальній орієнтації на суспільно-корисний результат. Тому будь-які дії повинні робитися за власним бажанням і вибором.

Як показали дослідження К. Абульханової - Славської, "Домагання є інтегральною характеристикою спрямованості особистості і на соціальне схвалення результату і способу її діяльності, і на спосіб її включення у спільну діяльність, і на позицію в групі, і характер її поведінки у групових стосунках"⁶. Самі домагання, у цьому разі, мають прямий і зворотний зв'язок і з саморегуляцією, і з досягненнями, і задоволеністю. У контексті реальної активності людини саморегуляція забезпечує реалізацію домагань особистості, узгоджуючи між собою складові системи внутрішніх умов та системи внутрішніх і зовнішніх умов, тобто в результаті такого балансу досягається особистісний сенс як професійного життя, так і життя взагалі. На практиці активність здійснюється через ініціативу та відповідальність. Тому, щоб реалізувати домагання, необхідно виявити ініціативу, здійснити певні дії, але й відповідати за результати діяльності. Таким чином, акцентуючи увагу учнів на потребі виявляти в житті активність, педагог повинен професійними діями викликати в них потребу діяти, долати перешкоди, прийнявши для цього вольові або усвідомлені рішення, і не забувати про

відповідальність за здійснений вибір, але ніяким чином не тиснути на них.

Внутрішня емоційна саморегуляція і самодисципліна допомагають людині розвинути відповідальність і за себе, і за інших. Так народжується ще одна цінність, без якої неможна існувати в соціумі, – це обов'язок. Виховання обов'язку означає "формування у людини активної позиції і відповідних організаційських якостей, що дозволяють їй розвинути і реалізувати свій успадкований потенціал, набути комунікативну компетентність"⁷. Тому в основі виховання активної, гуманістично спрямованої особистості, яка в своїй життєдіяльності орієнтується на культурно-національні та загальнолюдські цінності, мають лежати такі цінності, як: свобода, життєтворчість, відповідальність, обов'язок, самоцінність людини. У цьому контексті має змінитися підхід до проектування педагогічної системи навчального закладу, адже вона має створювати психолого-педагогічні умови для того, щоб кожен учень зміг повністю реалізувати себе, свої індивідуальні особливості, мотиви, інтереси, конструктивну спрямованість своєї особистості. Якщо порівняти це завдання для загальноосвітньої і професійної шкіл, воно дещо відрізняється. Педагогічна система професійної школи не лише допомагає учням адаптуватися до нових соціально-економічних обставин, сприяє цілісному розвитку індивідуальності учня, його фізичному, психічному, соціальному та духовному розвитку, формуванню його готовності до саморозвитку поза стінами навчального закладу, але й готує до свідомого професійного життя, яке має стати основою свободи особистості.

Розглядаючи розвиток особистості як вищу форму динаміки життя, як її якісне

⁶ Психологическая наука в России XX столетия: проблемы теории и истории: [коллективная монография] / под ред. А.В. Брушлинского. - М.: Издво «Институт психологии РАН», 1997. - С.339.

⁷ Киричук В.О. Управління розвитком особистості учня засобами педагогічного проектування: монографія /В.О.Киричук. - К.: [Інформаційні системи], 2009. - С.25–26.

перетворення, Л. Анциферова⁸ пов'язує такий аспект розвитку з підвищенням рівня організації життя і зростанням здатності адаптуватись до складнішої системи життєвих відношень, а також більш структурованого, змістовного та інтегрального сприйняття світу. При такому підході в особистості має бути сформована здібність актуалізувати потенційний зміст своєї свідомості для власної трансформації та творити дещо нове для світу. Щоб налаштування на позитивні зміни втримувалось тривалий час, необхідно виходити за межі потенційного змісту, розвивати моральну самосвідомість, бути готовому до розв'язання суперечностей в моральному досвіді особистості та проблемних моральних ситуаціях. У разі неспроможності їх розв'язати зростає ймовірність виникнення в житті різних дисгармоній, криз, особистісних труднощів. З досліджень Л. Анциферової та її наукової школи випливає важливий висновок про те, що кожна людина сприймає життя з таким рівнем організації, який відповідає її налаштованості на нього. Труднощі реалізації поведінки людини в такому соціумі регулюються вищими потребами, залежно від яких особистість застосовує різні життєво-потребнісні стратегії. Тому необхідно готувати людину до труднощів в житті заздалегідь, навчаючи застосовувати відповідні стратегії, звертаючи увагу на важливість узгодження домагань і потреб з власними можливостями.

До труднощів реалізації поведінки людини в соціумі належать проблеми самовизначення, самоактуалізації, ставлення до себе, до інших і до світу взагалі. В основі виникнення цих труднощів лежить рефлексивне ставлення до себе, коли всі негаразди

розглядаються крізь призму єдності інтелектуального морального і професіонального. У цьому контексті О. Старовойтенко⁹ розробила метод розвитку особистості, який полягає в моделюванні рефлексії, де модель включає ціннісно-смыслову та операційну компоненти. Далі ця модель реалізується в способи самопізнання та трансформації особистості. Значущість цього методу полягає в тому, що він сприяє розширенню свідомості та рефлексивних можливостей особистості, що є особливо важливими цілями процесу саморозвитку і виховання людини.

У процесі саморозвитку з особистістю відбуваються метаморфози, тобто перетворення. Завдяки розумінню метаморфоз людина пізнає світ у його різнобічності та розмаїтості, осягає метаморфозні основи Всесвіту, викристалізовує ті цінності, які є справжніми, вічними. Якщо процес їх усвідомлення є активним для особистості, то вона може досягнути досить високого рівня творчості. Значущість метаморфоз полягає в тому, що вони мають навчально-виховний ресурс і здатні докорінно змінити ціннісно-світоглядну сферу людини. У цьому аспекті важливими є використання, окрім навчально-виховних задач, також і "літературно-вербальних психотерапевтичних катарсичних метаморфоз, ознайомлення з якими та емоційно-образне переживання яких суб'єктами навчально-виховного процесу забезпечить їм особистісний метаморфозний розвиток, суть якого полягає не тільки в утвердженні метаморфозного світобачення, але й діалектично протилежний аспект – здатність протистояти деструктивно-маніпулятивним метаморфозам, у тому числі й таким, які відбуваються на рівні цілих

⁸ Анциферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы / (Анциферова Л.И. // Психология формирования и развития личности. – М.: [б. и.], 1981. – С.3–19.

⁹ Старовойтенко Е.Б. Жизненные отношения личности: [монография] / Е.Б. Старовойтенко. – К.: Лыбидь, 1992. С.8.

соціумів”¹⁰. Діючи таким чином на учнів, педагогічний вплив активізує роботу не лише лівої, але й правої півкулі, що призводить до інтеграції теоретичної та наочно-емоційної стратегії сприйняття дійсності та досягнення на її основі стану “надсвідомості”, тобто фактичної мети розвитку.

Мета визначає логіку виховного процесу, цільова спрямованість якого залежить від того, де він перебігає. Якщо загальна мета виховання полягає в тому, щоб максимально розвинути потенційні можливості людини, то у професійній школі інтегруються завдання соціального і професійного розвитку учня, формується його готовність працювати на сучасному виробництві, творчо вирішувати життєві і професійні проблеми і задачі. Через виховну діяльність педагог професійної школи реалізує основні цілі виховання: з одного боку, формується особистість в широкому розумінні, а з другого боку, формуються ціннісні професійні орієнтації та поведінка професіонала. Через професійне виховання реалізується соціальна функція виховання, коли стимулюється вирішення учнями задач, які сприяють розвитку професійно орієнтованої творчої особистості. Умовою такої трансформації є перетворення задачі виховання, поставленої педагогом, у власну задачу учня, а далі – у внутрішню мотивацію до самовиховання і саморозвитку.

Особливістю виховання учнів і студентів професійної школи є те, що протягом навчання відбувається їх прискорена соціалізація, що супроводжується значними психологічними змінами у свідомості, пов’язаними із зміною соціального статусу

від учня до фахівця, Ці зміни викликані тим, що учнями (студентами) відбувається усвідомлення себе як фахівця в професії і своєї ролі на виробництві, тобто формуються професійна і фахова компетентності. З огляду на це зростає роль навчального закладу в тому, щоб обраний професійний напрям сприяв особистості учня (студента) самореалізуватися в новій діяльності та набути певного рівня компетентності.

Діяльність розглядається як складна функціональна система, що не лише характеризується традиційними мотивами й цілями, але й особистісними характеристиками, які виражають рівень домагань, характер досягнень і прийнятність чи неприйнятність результатів. У цьому процесі важливим є момент узгодження вимог діяльності з критеріями самої особистості. У разі їх збігання відбувається якісне перетворення психічних та особистісних якостей особистості завдяки включенню в цю діяльність. Як зазначає В. Шадриков¹¹, важливо не просто визначити необхідні вимоги діяльності на основі практики, а підійти до їх визначення з позицій нормативних способів діяльності, які ґрунтуються на базових категоріях праці – продуктивність, якість і надійність, і потребують наявності в особистості професійно важливих якостей. Процес перетворення особистісних здібностей у професійно важливі можна розглядати на різних рівнях, які пов’язують ієрархію впливів з провідними чинниками, що викликають ці зміни. На мікрорівні людина може мати професійно важливі якості, виражені на різних рівнях (низькому, середньому і високому). У подальшому, за умов потрапляння у спри-

¹⁰ Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: [монографія] / О.В.Вознюк, О.А.Дубасенюк; Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2009. – С.522.

¹¹ Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие / В. Д. Шадриков. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Изд. корпорация “Логос”, 1996. – С.78.

ятливе середовище, а також власного потенціалу розвитку, ці якості можуть розвинути до рівня обдарованості. Розкриття потенціалу залежить вже від самої особистості, від розвитку її сфер під впливом професійного вибору, професійного навчання та включення у професію. (У даному разі береться до уваги тривимірна, поетапно конкретизована психологічна структура особистості, запропонована В. Рибалкою, яка складається з таких сфер: потребнісно-мотиваційна, інформаційно-пізнавальна, цілеутворююча, операційно-результативна та емоційно-почуттєва). За такого підходу змінюється роль людини у розвитку власної особистості. Зі вступом випускника професійної школи у самостійне життя, відходять на другий план саме педагогічні впливи, поступаючись місцем саморефлексії, самопізнання і самосвідомості. Залежно від розвитку останніх людина здатна опиратися зовнішнім дестабілізуючим, деструктивним впливам, оберігаючи власний внутрішній світ з його ціннісними орієнтаціями, уявленнями і нормами.

Із власного педагогічного досвіду можна зробити висновок про найдієвіші напрями і шляхи професійного виховання. На нашу думку, професійному вихованню має приділятися рівноцінна увага як на професійно-теоретичній, так і професійно-практичній підготовках, а також у позаурочний час. До ефективних шляхів і способів професійного виховання відносять: у процесі теоретичного і виробничого навчання з наголосом на професійно орієнтованому виховному потенціалі кожної теми; у різних формах позанавчальної діяльності з теоретичного і виробничого навчання (гурток технічної чи художньої творчості, конкурс фахової майстерності, участь у виставках, екскурсії на підприємства, зустрічі з раціоналізаторами і винахідниками, нетради-

ційні форми організації навчання тощо); залучення учня до практичної діяльності, в якій формуються відповідні професійно важливі якості; творча активність викладача і майстра виробничого навчання; реалізація змісту професійного виховання в процесі узгодженої дії всіх суб'єктів виховання (сім'ї, навчального закладу, установи чи організації проходження практики, засобів масової інформації тощо).

Таким чином, упродовж життя особистість намагається розв'язати ті суперечності, які спровоковані її існуванням в двох реальностях: з одного боку, людина живе у власному внутрішньому світі, простір якого залежить від її потреб, мотивів, прагнень, здібностей та вміння його облаштувати, а з другого боку, суспільство ставить вимоги, які завжди мають тенденцію до підвищення. Мета людини – знайти баланс між цими реальностями, застосовуючи для цього сформовану систему знань, умінь, навичок і компетенцій особистісного, пізнавального, діяльнісного, комунікативного чи соціального характеру. Важливим завданням професійного виховання є формування в учня стійкої потреби в здобутті фаху, налаштування на постійне професійне вдосконалення і творче ставлення до праці, а навчального закладу – підготувати учнів до успішного життя, в якому важливе місце займатимуть загальнолюдські, особистісні та професійні цінності.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються науково-теоретичні засади професійного виховання учнів професійної школи. Визначено причини зростання актуальності проблеми підвищення готовності людини і зокрема молоді до складних життєвих чи професійних випробувань, а також потребу в

цілеспрямованому професійно орієнтованому виховному процесі в навчальному закладі. У ході професійного виховання актуалізується потенційний зміст свідомості учнів, перетворюючись у зміст професійної діяльності, відбуваються професійне самовизначення і самоактуалізація. Запропоновано дієві шляхи професійного виховання.

STRESZCZENIE

Zawodowe wychowanie uczniów szkoły zawodowej

W artykule rozpatrują się naukowo-teoretyczne zasady zawodowego wychowania uczni szkoły zawodowej. Określono przyczyny wzrostu aktualności problemu podwyższenia gotowości człowieka i w szczególności młodego do skomplikowanych życiowych czy zawodowych wypróbowaniań, a także zapotrzebowanie na celowy fachowo orientowany wychowawczy proces w edukacyjnym zakładzie. Podczas zawodowego wychowania aktualizuje się potencjalna treść świadomości uczni, przetwarzając się w treść zawodowej działalności, odbywają się zawodowe samookreślenie i samoaktualizacja. Zaproponowano skuteczne drogi zawodowego wychowania.

SUMMARY

Professional education of students in professional school

Scientific and theoretic bases of professional education of students in professional school are examined. The actuality growth reasons of human's readiness increasement problem and in particular young human are determined, to the difficult vital or professional examinations, and also necessity in the purposeful professionally oriented educating process in educational institution. Potential

maintenance of students' consciousness is updated during professional education, transforming into maintenance of professional activity, professional self-determination and self-updating are realizing. The effective ways of professional education are offered.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы / Л. И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 3–19.
2. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : [монографія] / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк ; Житомирський держ. ун-т імені І. Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
3. Киричук В. О. Управління розвитком особистості учня засобами педагогічного проектування : монографія / В. О. Киричук. – К. : [Інформаційні системи], 2009. – 164 с.
4. Мічіо Кайку. Візії: як наука змінить ХХІ сторіччя / Мічіо Кайку ; пер. з англ. А. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 544 с.
5. Професійне виховання // Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 729–730.
6. Психологическая наука в России XX столетия: проблемы теории и истории / под ред. А. В. Брушлинского. — М. : Изд-во "Институт психологии РАН", 1997. — 576 с..
7. Старовойтенко Е. Б. Жизненные отношения личности : [монографія] / Е. Б. Старовойтенко. – К. : Лыбидь, 1992. – 302 с.
8. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие / В. Д. Шадриков. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Изд. корпорация "Логос", 1996. – 320 с..